

Wachten en verwachten

eerste viering in de serie 'Maria'

3 december 2017

Voorgangers: Ad de Gruijter (overweging) en Jos van Eijden

Inleiding

Eerste advent. [advent, adventus lt. = komst].

'Licht dat ons aanstoot.' Wat zou met jou gebeuren wanneer je aangestoten, aangeraakt wordt door het licht? Wanneer je openstaat voor 'licht overdek mij, vuur mij aan'?

Zou dit je eerder overkomen wanneer je, vanuit duister, verwachtingsvol bent naar licht?

Ben je ook bereikbaar voor dit licht wanneer je 'doelloos en onvindbaar bent'? (zoals staat in de laatste zin van het eerste couplet in het lied 'Licht dat ons aanstoot').

Advent is vanouds de tijd van verwachtingen, van toenemend licht. Wat verwachten wij?

Maria is in verwachting en vandaag laten we haar aan het woord over wat zij verwacht.

In twee vieringen over Maria voorafgaand aan Kerstmis belichten we haar van een kant die wellicht wat minder vaak voor het voetlicht komt.

Deze viering heeft als thema meegekregen: wachten en verwachten. We tasten af of dat uitmaakt... of het uitmaakt of we afwachtend zijn, wachtend op wat komen gaat of vol verwachtingen zoals Maria. Dat aftasten doen we door ook twee wachtende mannen in beeld te brengen uit het toneelstuk 'Wachten op Godot' van Samuel Beckett. Zij zitten te wachten onder deze kale boom, 'doelloos en onvindbaar' zo lijkt het. Ze wachten, maar op wie of wat eigenlijk?

Maar eerst terug naar Maria.

Van februari tot eind augustus was in het Catharijne Convent in Utrecht de tentoonstelling 'Maria' te zien. Maria is waarschijnlijk de meest afgebeelde vrouw ooit en tevens de meest gekende vrouw. Velen (sommigen van ons ook?) koesteren haar beeltenis en waar zij voor staat thuis of in kerken, Mariakapellen en bedevaartoorde, anderen vinden dit neigen naar verafgoding. Hoe dan ook spreekt zij tot de verbeelding als uitverkoren moeder van Jezus, als lijdende vrouw onder het kruis (moeder van zeven smarten). Ze wordt zelfs als koningin (22 augustus) afgebeeld op iconen. Wereldwijd treffen we een enorme Mariadevotie aan.

Verrassend op de tentoonstelling in Utrecht was om te zien dat Maria ook in de Koran een belangrijke plaats inneemt. Een heel hoofdstuk (soera) 19 is aan Maria (Maryam) gewijd. Jezus (Isa) komt daar ter wereld onder een palmboom. In vers (aya) 25 worden de volgende woorden tot Maria gericht: 'Schud de stam van de palmboom, dan zullen er verse, rijpe dadels op je neervallen'

In contrast met die palmboom die rijke vruchten voortbrengt staat hier voorin een kale boom zoals ook in het toneelstuk 'Wachten op Godot'. Het wintert.

Het toeval wil dat de collecte vandaag is voor 'Trees for all!', bomen voor iedereen. Dat ze in bloei mogen staan.

Als gebed bij deze nog kale boom een gedicht (een lied ook - VL 747) van Huub Oosterhuis over twee bomen.

Staan in winterlicht
Staan in winterlicht twee bomen
stram - gelaten - kaal - wanhopig
horen zij de storm aankomen.
Sluit de een zijn oren, ogen,
wordt een zwaluw in zijn dromen.
Grijpt de ander met zijn wortels
in nog onderaardser donker
naar nog dieper waterstromen. (Ps. 1,3)

Lezingen

Jesaja 59, 9-12 (NBV)

Het recht blijft ver van ons,
gerechtigheid is voor ons onbereikbaar.
Wij hopen op licht, maar het is duister,
op een sprankje licht, maar we dolen in het donker.
We tasten als blinden langs de muur,
we tasten rond als iemand die niets kan zien.
Op klaarlichte dag struikelen we alsof het schemert,
in de kracht van ons leven lijken we dood.
Wij allen grommen als beren,
we klagen en kreunen droevig als duiven.
Wij hopen op recht, maar het is er niet,
op redding, maar ze blijft ver van ons.

Lucas 1, 46b-55 (NBV)

[Lofzang van Maria]
'Mijn ziel prijst en looft de Heer,
mijn hart juicht om God, mijn redder:
hij heeft oog gehad voor mij, zijn minste dienaar.
Alle geslachten zullen mij voortaan gelukkig prijzen,
ja, grote dingen heeft de Machtige voor mij gedaan,
heilig is zijn naam.
Barmhartig is hij, van geslacht op geslacht,
voor al wie hem vereert.
Hij toont zijn macht en de kracht van zijn arm
en drijft uiteen wie zich verheven wanen,
heersers stoot hij van hun troon
en wie gering is geeft hij aanzien.
Wie honger heeft overlaadt hij met gaven,
maar rijken stuurt hij weg met lege handen.

Hij trekt zich het lot aan van Israël, zijn dienaar,
zoals hij aan onze voorouders heeft beloofd:
hij herinnert zich zijn barmhartigheid
jegens Abraham en zijn nageslacht,
tot in eeuwigheid.'

Overweging

Wij hopen op licht, maar het is duister,
op een sprankje licht, maar we dolen in het donker.
Wij hopen op recht, maar het is er niet,
op redding, maar ze blijft ver van ons. (Jesaja 59, 9-12)

Er moet iets gebeuren, zo kan het niet langer, dat voelen we wel aan bij zo'n noodkreet. Het kan toch niet dat rechteloosheid heerst, dat het duister blijft en geen redding in zicht is. Maar wie ben jij en wie ben ik, wie zijn wij dat we daaraan iets zou kunnen veranderen?

Twee mannen zitten op een bankje onder deze kale boom. Ze wachten. Almaar wachten ze op iemand die komen moet, een zekere Godot. Maar deze Godot laat op zich wachten en komen doet hij niet. Waarom deze twee wachten op Godot, wát ze verwachten van hem, wie hij is, het wordt niet duidelijk.

Daarover gaat het toneelstuk 'Wachten op Godot' geschreven door Samuel Beckett (1906-1989). In 1969 ontving Samuel Beckett de Nobelprijs voor de literatuur voor de manier waarop hij in zijn werk het moderne levensgevoel vorm had gegeven. En wat is – of nauwkeuriger - wat wás dat moderne levensgevoel dan na twee grote wereldoorlogen? Het uitzichtloze van het bestaan, de absurditeit van het leven en het onvermogen dit gevoel in taal uit te drukken. Wat voor zin heeft het bestaan en hoe nu verder?

Wachtend op een bankje onder een boom, een heel toneelstuk lang of eigenlijk een leven lang... op iemand die verwacht wordt, maar komen doet hij niet.

Wie weet hopen op licht, maar het is duister. Misschien hopen op recht, maar het is er niet, of op redding maar die blijft ver van ons.

Misschien zijn dit geen ervaringen van ons [of toch?] maar wel van veel mensen zonder uitzicht.

Als het ons in deze adventstijd - tijd van verwachten - net zo zou vergaan als Vladimir en Estragon, zo heten deze twee mannen in het toneelstuk onder de kale boom, dan eindigt ook ons [levens]verhaal zoals het begint en gebeurt er niets. We zouden niet goed weten hoe verandering te brengen in ons bestaan en in dat van anderen. Er komt ons ook niemand tegemoet om ons woorden of een helpende hand te reiken, een visie of perspectief. Wat rest is doelloosheid en absurditeit.

De Duitse historicus en filosoof Philipp Blom schrijft in zijn recent verschenen boek 'Wat op het spel staat', dat mensen liever het heden koesteren, dan dat ze nadenken over een ongewisse toekomst met de dreiging van voedselschaarste, ecologische rampen, volksverhuizingen en een wereld vol jonge werklozen wanneer robotten veel banen overbodig maken.'

Maar wanneer ik me probeer te verplaatsen in de problematische situatie van een alleenstaande bijstandsmoeder met schoolgaande kinderen die echt niet rond kan komen en daarom met zoveel anderen op protestpartijen (populistische partijen) stemt, kan ik me voorstellen dat zij zich niet zo bekommert om de grote uitdagingen van de toekomst. Zij weet niet eens wat te verwachten van de dag van morgen in haar eigen leven.

Ik kan dus ook wel enig begrip opbrengen voor Vladimir en Estragon. Soms kan je naast hen op het bankje gaan zitten onder deze dode boom als het gaat om de ongekend grote uitdagingen van deze en de komende tijd. Ook de uitdagingen in je eigen leven. Wat te doen? Wat te verwachten? Wie ben ik?

Maria, in een andere tijd van uitzichtloosheid en onderdrukking behorend bij een volk in duister dat wacht op betere tijden, laat zich aanraken, aanstoten door het licht. Het overdekt haar, vuurt haar aan. Zij zegt: 'Laat met mij gebeuren wat u hebt gezegd'. (Lukas 1, 38) wanneer zij beseft – en misschien ook niet - dat dit betekent dat zij een rol zal vervullen in een groter verhaal dat haarzelf zal overstijgen. Want dat wordt haar aangezegd.

In de zo genoemde lofzang van Maria (Magnificat) gaat het niet over wat zij voor zichzelf verwacht, het gaat niet eens over het kind dat komen gaat. Zij is opgestaan en roept uit:

[uit Lucas 1, 46b-55 Lofzang van Maria]

'De Eeuwige drijft uiteen wie zich verheven wanen,
heersers stoot hij van hun troon
en wie gering is geeft hij aanzien.

Wie honger heeft overlaadt hij met gaven,
maar rijken stuurt hij weg met lege handen.

Hij trekt zich het lot aan van Israël, zijn dienaar,
zoals hij aan onze voorouders heeft beloofd.

Wat horen we hier? Hoe het verder moet en wat gebeuren zal voor wie in duister leven.

Oude teksten van profeten en uit psalmen klinken.

Even dacht ik: zou Maria als jong meisje zoveel Bijbelkennis paraat hebben gehad?

[over heersers Jesaja 14,5; Sirach 10, 24; Sirach 11,5

over wie zich verheven wanen Jesaja 52, 13

over aanzien geven aan geringen Psalm 37, 34; Jesaja 52, 13

en over het lot van Israël Psalm 14,7; Psalm 53,7 en Amos 9,14]

Dit is een zorgvuldig gecomponeerde tekst waarin oude verwachtingen terugkeren, misschien wel verwachtingen van iedereen altijd en overal, ook van ons.

Dit is theologie, politiek commentaar ook en kritiek op de gevestigde orde die er een was en ook nu vaak is van onrecht.

Maria verschijnt hier aan ons als een activiste met een religieus-politiek pamflet. Profetisch ook!

Deze kant van Maria is ten onrechte vaak onderbelicht. Riskante tekst! Riskant optreden ook.

Bij Maria krijgen verwachtingen die niet alleen van haar zijn tekst en inhoud en dit zal ook anderen aanvuren.

Terecht dat Maria later in de zogeheten Marialitanie (RK - oorspr. Litanie van Loreto 1601) eretitel krijgt toegedicht waaronder: spiegel van gerechtigheid, troosteres van de bedroefden. koningin van de vrede - naast vele andere.

Bij Vladimir en Estragon geen idealen, geen tekst, geen concrete verwachtingen.

Wachten op Godot gaat over het onvermogen op te staan, te veranderen met het oog op de toekomst. Passief wachten ze af op wat komen gaat op een bankje.

Een boodschapper komt langs en zegt: 'Godot kan helaas niet komen..... morgen... misschien.....'
Wat een contrast met Maria die zich aangeraakt weet en in het lied 'Een stem in mijn hart' (Gerard Swüste) zingt:

'Een stem in mijn hart die roept als een god 'waar ben je?'
onstuitbaar een kracht in mij, ik zal opstaan en leven.'

Elke plaats en tijd behoeft een profetische stem die roept om recht voor rechtelozen, om redding, om licht in duisternis en goede toekomst voor allen.

Want 'Zonder profetie vervalt het volk tot bandeloosheid', aldus Spreuken 19, 18

Aan het eind van het verhaal zijn Vladimir en Estragon nog geen steek verder. Aan de kale boom, groeien inmiddels wel enkele groene blaadjes. Alsof wat gebeuren moet toch gebeuren zal, desnoods buiten hen om, door anderen wellicht?

Ik vraag me af hoe vaak ik op een bankje zit te wachten, me ook machteloos voel, en hoe vaak ik me laat aanraken, aanvuren door licht, door een groter verhaal.

De Duits-Amerikaanse Joodse filosofe Hannah Arendt (1906 – 1975) schreef in haar hoofdwerk 'De menselijke conditie' (1958) dat het vermogen tot handelen zijn wortels ten diepste vindt in de nataliteit. Het wonder is dat we steeds opnieuw kunnen beginnen zelfs in de meest uitzichtloze situaties. Dat is de kern van elke nieuwe geboorte. Dat we leven van wat komen gaat.

Maria zingt als belofte uit dat dit ook gebeuren zal, steeds opnieuw.

Dat het ook gebeuren mag in jou en mij met het oog op goede toekomst voor deze aarde en allen die haar bewonen.

Ad de Gruijter 3-12-2017